

ВОЛОШУК Л. В.,

м. Кривий Ріг

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ДУХОВНІ ЦІННОСТІ

В ДРАМАТУРГІЇ Л. ЯНОВСЬКОЇ

Дослідження духовності тісно пов'язані з сучасними проблемами, оскільки «духовність людини (і духовне життя суспільства в цілому) визначається її уявленнями про най-

більш цінне у житті, про те, яким повинен бути світ» (6, 164). Кожне суспільство формує певну структуру цінностей. Розглядаючи проблему ролі ціннісних компонентів у духовному житті суспільства, необхідно використовувати методологію системного і структурного підходів. У даному випадку це означає не виділення деяких пріоритетів у ціннісній структурі, а, по можливості, аналіз за всіма характеристиками (2, 120—126). Існує теза Р. Лоулера «У кризові періоди виникає питання, чому людина повинна бути моральною. Якщо принципи моралі не істинні і не хибні, і неможливо раціональними засобами переконати, що вибір якого-небудь з них є необхідністю, людина залишається без моральної опори — в кризових ситуаціях, вона легко змінює моральні переконання» (5, 17). Тому бездуховність породжує агресивність, яка є «діяльністю в чистому вигляді, без змісту» (4). А. Я. Яценко стверджує, що «весь духовний світ людини можна поділити на три великі сфери — світ почуттів, світ волі і світ людської думки» (8, 110). Тим самим духовність дає змогу виміряти «зріст» людини у кожному з людей. Твори літератури в цьому аспекті є прекрасною моделлю для дослідження духовності.

Актуальною щодо цього постає драматургічна спадщина Л. Яновської, творчість якої невивчена з точки зору впливу її на формування людської моралі, рівня духовності суспільства. Письменниця порушувала загальнолюдські проблеми і найпослідовніше розвивала філософський мотив співвіднесеності об'єктивного і суб'єктивного, що конкретизувалося у пошуках людиною щастя, проголошувала гуманістичну тезу поваги до всього живого на землі. Видавці творів Л. Яновської визначили її місце в українській літературі між Б. Грінченком та В. Винниченком. Письменниця вела пошуки щодо розширення можливостей реалістично-побутової драматургії і тут, зрозуміло, слід говорити про першу драму Л. Яновської — «Повернувся із Сибіру» (1892). П'єса за своїм змістом досить емоційно напружена. В життєвих зіткненнях трагічно переплітаються долі героїв твору: Марини, сільської дівчини, в яку закохані два парубки, та цих хлопців, Степана і Дмитра.

Марина — молода, гарна дівчина, працьовита, добра, лагідна. Праця для неї — засіб існування, односельці поважають її. Їжі та одягу Марина не надає якогось великого значення, вони є лише засобами життя. Гроші для неї не мають ніякої сили, останні копійки вона ладна віддати арештантам, яких будуть гнати через село до Сибіру: «...вони нещасні люди... нещасливіші за старців, за калік. Старцям

люди спочивають, помагають, у їх не відбирають ні волі, ні пошани, а від арештантів одвертаються навіть кривні... Я хочу подати тим арештантам грошей» (7, 83). Отже, Марина — людина, для якої матеріальні блага є лише необхідністю підтримувати життя, накопичення багатства для неї не є необхідним. Вона не погоджується на шлюб з Дмитром навіть коли той обіцяє землю одписати, та синові хату збудувати. Її душу ніколи не гнітила заздрість до багатства односельців. Вона жаліє арештантів не лише тому, що вони потерпають через матеріальні нестатки, а перш за все тому, що вони терплять душевні муки. Таке розуміння людей сприяє формуванню в неї милосердя, співчуття чужому горю. Щиро жаліє Степана: «на чужині та ще з таким гріхом на душі... то як же йому там самому... самотньому (7, 83).

Марина з повагою ставиться до себе, поважає свою людську гідність. Вона щиро любить свою матір, шанує її старість. Без материнського благословення не йде з села: «Мамо! одпустіть мене! Я — не можу розказати вам всього, але вірте не мені, вірте Богові, від сього залежить щастя вашої безталанної дочки, відпустіть мене, моя ріднесенька» (7, 95). Вірна в коханні, не зраджує Степанові навіть коли його засудили за вбивство на 10 років: «Я ж присягалася Степанові кохати його до самої домовини. Не піду довіку заміж ні за Дмитра, ні за кого!» (7, 78). Марина ладна йти за судженням будь-куди, аби лише бути разом. Це не сліпе кохання, а глибока віра в порядність Степана: «не забув він мене й не забуде ніколи. Хіба ви самі не знаєте його вдачі, мамо?» (7, 79). У неї ніжна материнська душа, свого позашлюбного сина вона пестить, захищає від людей, які називають його байстрюком: «гляди веселенько на світ божий, якоки можна сміливо дивитися кожному у вічі, янголятко моє непорочне» (7, 76).

Марина прагне людського щастя, гармонії людських стосунків, вона інтуїтивно відчуває злі людські наміри, тому уникає зустрічі наодинці з Дмитром. Їй неприємно, що той називає себе другом Степана і в той же час залицяється до неї, Степанові нареченої. Ця неприязнь протягом розгортання дії переростає в люту патологічну ненависть: «Йди, йди вороже лютий,—вже готова за для тебе глибока могила, йди, йди, пекельна гадино! Пий, упийся коханням тієї, що вміє кохати тільки раз на своєму віку (7, 105);

Марина є носієм характерних для селянства етичних норм в побуті. В родині вона виховувалася за божими заповідями (однією з яких є «не убий»), це було засвоєно нею ще з дитинства, але на протязі п'єси змінюються її моральні

принципи. З лагідної дівчини Марина перетворюється в душегубку. Вона вже не може протистояти злу (і на чуже зло теж відповідає злими діями). Душевні сили покидають Марину, вона більше не може протистояти знущанням над нею з боку Дмитра, психіка її надломлюється і вона стає на шлях злочину. За своєю природою, вихованням Марина є моральною, але поставлена в нестерпні умови, втрачає моральні принципи, чинить злочин, розуміючи, що перед Богом і людьми буде нести відповідальність за скоєне.

Народні традиції є невід'ємною часткою життя дівчини. У розмові вміє влучно використати народні прислів'я, приказки: «не так складається, як бажається», «не зійти руті на каменю — не бути й нам з тобою в парі», «ти впертий, а доля ще впертіша», «не тільки світу, що у вікні». Щиро покохавши Степана не змогла зберегти дівочу честь. Марина свідомо порушує традиції, але причиною того є прагнення мати людське щастя.

Л. Яновська не подає політичної, філософської, ідеологічної та педагогічної характеристики персонажа і тому перед нами постає характер дівчини з чистою від природи душею, яка під тиском життєвих негараздів, надломлюється, невитримує наруги над своєю людською гідністю і стає на шлях злочину.

Антигероєм у п'єсі виступає Дмитро, дії якого спрямовані на руйнування щастя інших людей. Це тридцятирічний кремезний парубок, ровесники якого на селі майже всі одружені. Багатство, гроші для Дмитра не є самоціллю, заробити собі на життя він завжди спроможний. Дмитро домагається прихильності Марини, шлюбу з нею, добре розуміючи, що в неї, напівсироти, немає багатства. В селі його недолюблюють і дають таку характеристику: «...одійди відгріха, бо Дмитрові гульня — не гульня, коли він з ким-небудь не полається. То ще добре, як сам полається, а то більше норовить, щоб других посварити, а потім і дивиться, як вони б'ються. Ти й на парубка не походиш, так наче той хижий звір все з-під лоба й дивишся!» (7, 84). Але він зовсім не засмучується з того приводу, що про нього говорять люди.

До своїх рідних ставиться байдуже. Вирішивши після суду над Степаном піти на заробітки, він не звертає увагу на батька, який благає його залишитися. І це, як стверджують односельці, привело батька до смерті. На перший погляд він добре ставиться до Марининою дитини, приносить навіть гостинці, але на довго його не вистачило. Після відмови йому з боку молодой жінки називає її дитя байстрюком і стверджує, що воно взагалі не має права на існування:

«тебе мені треба живою, а якщо це цуценя я можу застрелити за одним разом з його батьком» (7, 101). Оточуючих людей Дмитро зневажає, стравлює їх між собою, намагається використати з користю для себе. Так, щоб люди не насміхалися над ним через його нерозділене кохання до дівчини, занепастив життя Уляні. Дмитро розуміє кохання як отримання особистої насолоди, він не може піднятися до розуміння того, що справжнє кохання то гармонія людських душ. Він здатний на приниження, моральне та й фізичне знищення іншої людини, коли йому не відповідають взаємністю. Дмитро не хоче правильно оцінити природний хід подій, а намагається примусити їх йти за його власним бажанням. Отже, це егоїстична людина, яка зневажає моральні принципи. Добиваючись чогось особисто для себе, здатний знищити людину, розтоптати людську гідність: «Схочу — ти будеш голодом, викажу людям, застрелю, заріжу його ...» (7, 100—101). Називає Степана братом, товаришем і в той же час виношує план, якби його позбутися. Ця людина не знає істинних тлумачень категорій «добро» і «зло», бо вона все намагається підкорити задоволенню власних бажань та інстинктів. Отже, Дмитро — це егоїстична людина, яка намагається все і всіх підкорити своїй волі. Поняття про порядність, чесність, людяність для нього не існують. Тому він приречений на загибель.

Драма «Повернувся із Сибіру» змушує людей усвідомити, що людські взаємини часто стають джерелом людських мук і саме вони можуть убити в людині її достоїнство, довести до здичавіння. Л. Яновська пропонує замислитися над питанням: «Хіба не злочин по відношенню до іншої людини — примусити її невинно страждати, зазіхати на її людську гідність?». Письменниця стверджує, що людина ніколи не може бути щасливою за рахунок інших. Гармонії людських стосунків ніколи не можна досягти шляхом шантажу та залякування. Твори Л. Яновської розширюють поняття про духовний світ людини, про добро і зло, навчають красі людських стосунків, розвінчують все те негативне, потворне, що може виникати в результаті людської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ефремов С. Історія українського письменства: У 2-х тт. — Мюнхен. — 1989. — Т. 2. — 495 с.
2. Козлов А. В., Щербак С. В., Козлов Р. В. Азбука літературознавства. — 1995. — 130 с.

3. Кримський С. Б. Контури руховності: нові контексти ідентифікації // Питання філософії. — 1992. — № 12 — С. 21—28.

4. Лихачов Д. С. Агресивність «бездуховності» // Літературна газета. — 1990. — 30 травня.

5. Lewler R. Philosophical analysis and ethics, — Wilwakee, 1968, — p. 106

6. Шалишкіна І. В. Духовні цінності в житті суспільства: перспективи філософського осмислення // Філософська та соціологічна думка. — 1992. №5. — С. 163—169.

7. Яновська Л. Твори: В 2-х тт., 1991. — Т: 2. — 711 с.

8. Яценко О. І. Цілепокладання та ідеали. — 1977. — 173 с.